

ПОРТФОЛИОТО НА УЧИТЕЛЯ КАТО ТЕХНОЛОГИЯ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИ ДОСТИЖЕНИЯ

Пенка П. Кожухарова

THE TEACHER PORTFOLIO AS A TECHNOLOGY FOR PRESENTATION OF PROFESSIONAL ACHIEVEMENTS

Penka P. Kozhuharova

ABSTRACT: *The purpose of the study is to analyze the basic theoretical and normative aspects related to the nature and functions of the teacher's portfolio, its structure, the technology of development and the presentation. The data of the survey of pedagogical specialists has summarized that, as a result of its development and self-reflection, teachers tend to improve their teaching methods, they are gradually moving from teacher-centered strategies to learner-centered. In teachers' opinion, the areas in which the portfolio has contributed to improving their skills are related to learning strategies and the design of learning content. Furthermore, as the professional portfolio allows the teachers to demonstrate their teaching competence, the evidence presented to them contribute for their development and growth in the profession.*

KEY WORDS: *portfolio, teacher education; professional development.*

Изследването е финансирано по проект № РД- 08-82 / 03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания“ на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Разработването на портфолио е широко разпространен метод за насочване към самооценка и планиране на професионалното и личностно развитие. Проучванията показват, че използването му като инструмент за отразяване на сложността в работата на учителите и тяхната продължаваща подготовка и учене в реални условия нараства. Една от причините за това е възможността чрез професионалното портфолио да се постигне по-задълбочено разбиране за професията, да се създаде предпоставка за саморефлексия, свързана с необходимост от усъвършенстване на педагогическите умения [2], [17].

Промените в нормативната уредба на училищното образование и предучилищното възпитание утвърждават идеите на компетентностния подход [5]. Това намира израз както в процеса на обучение, така и в професионалното развитие на учителите [9]. В Наредба № 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на педагогическите специалисти в Раздел VII Чл. 66. е представена ролята на професионалното портфолио, в което те отразяват постигнатите компетентности [13].

Разработването на портфолиото на учителя е обективен метод за отчитане на постиженията му. То е резултат от авторефлексия и съдържа доказателства за отразените в него събития и особености на неговата дейност, може да бъде разглеждано като средство за професионално и личностно развитие, за вътрешно оценяване и самооценяване.

В научната литература авторите разглеждат портфолиото на учителя в различни аспекти: като папка за постиженията (от “porta foglio”- итал.), колекция от материали, които документират неговото професионално развитие, компетентности и резултати от процеса на обучение, акцентират върху неговата структура или процес на разработване [6],[3],[14].

Технологията на приложение на метода включва следните основни компоненти: концептуална рамка, съдържателен компонент и процесуална част.

Концептуалната рамка е свързана с неговите цели, основни функции и приложение. В зависимост от това могат да бъдат обособени следните основни **видове портфолио**, които разработват учителите: професионално портфолио, методическо портфолио, портфолио на курса, тематично портфолио, демонстрационно портфолио. Според формата на представяне,

то може да бъде разработено на книжен или електронен носител на информация.

Целта на *професионалното портфолио* е да представи възможно най-пълна информация за учителя, неговата квалификация и професионален опит. То може да бъде определено като лична, динамична и интерактивна колекция от примери за работата на учителите, която набляга на индивидуалността, авторството, самооценката, постиженията и прогреса. Свързано е със саморефлексия по отношение на методическата и възпитателната му работа, с развитието на професионалните му умения и ключови компетентности, с различните роли и позиции, които заема учителят в процеса на обучение през различни периоди от професионалното си развитие.

Методическото портфолио представя дейността и уменията на учителя при преподаване на дисциплината, при управление на класа и възпитателната му работа с учениците [3:744-750]. Чрез него се представя необходимата документация за преподавателския процес, свързана с учебното съдържание, събира се информация и доказателства относно работата на учащите се – техните учебни постижения, поведение по време на обучението, самостоятелна работа, резултати от работа по учебни проекти и др. Чрез това портфолио, може да бъдат проследени качеството на обучение по дисциплината. То осигурява възможност за авторефлексия и самооценка, за подпомагане развитието и усъвършенстването на учителя като специалист в професионалното направление.

Портфолио по актуална за професионалното развитие тема – този вид портфолио е свързан с процеса на продължаващо формално или неформално учене. Някои автори обозначават този вид портфолио като „проблемно-изследователско“ [7]. Разработва се в рамките на обучителни семинари за педагогически специалисти или в процеса на самостоятелно учене или образователен проект. Основава се на разбирането и модела за професионална роля. При неговото разработване R. Harden и J. Crosby [8: 334–345] посочват значимостта на три образователни аспекта: (1) конструктивно разпределение на темите и групиране, (2) самооценка и рефлексия и (3) научен подход към преподаването и ученето [1], [15], [12]. Учителите избират темите и ролите, в които желаят да подобрят своите умения, а ролевият им профил се променя през цялата им кариера.

При *демонстрационното портфолио* учителите представя своята ефективност чрез приет стандарт или набор от стандарти. Разработва се за вземане на решения от управляващите органи за наемане на даден учител на работа или при оценяване и атестиране. То е насочено към документиране на професионалното му развитие и постижения, за представяне на учителя и неговата педагогическа работа, за документиране на връзката „ученик – учител“, за привеждане на доказателства неговия опит и професионални качества. В чл. 66 т. (3) от Наредбата е посочено, че то допринася „<...> в процеса на атестиране по-обективно да бъде оценено съответствието на дейността му с професионалния профил, с резултатите, постигнати от него и от децата и учениците, с които работи, както и със стратегията за развитие на детската градина или на училището.“ [13].

K. Cushman посочва, че портфолиото позволява на учителите да практикуват, планират, следят и отразяват своя опит, за да открият притесненията си, да дискутират, да си сътрудничат, за да подобрят преподаването, професионалното и личностното си развитие [3: 744-750]. Неговото разработване е свързано със следните **основни функции**:

- *Репрезентативна* – представя философията на педагогическия специалист, доказателства за образование, за повишена квалификация и за допълнително придобити компетентности. Учителите споделят, че портфолиото представя техния професионален опит и компетентности в различни аспекти и роли, отразява тяхната идентичност в образователната среда в съдържателен и времеви план, представя тяхната педагогическа работа като уникални и неповторима.

- *Комуникативна* – осигурява обратната връзка с всички заинтересовани страни. Процесът на разработване на портфолио и неговото представяне позволяват да бъде осъществена професионална комуникация между колеги при обсъждане на проблемни въпроси и добри практики. K. Wolf и M. Dietz установяват, че беседите с колегите и експертите в

определена област насърчават критичния поглед и анализ на собствената преподавателска дейност, помага им да избегнат същите грешки, които са правили колегите им и подобряват качеството на преподаване и личностно развитие [19: 9].

- *Рефлексивна* – основната цел на професионалното портфолио е да се реализира процес на сморексия и учене, които осигуряват възможност за осмисляне и критичен поглед към собствената работа, постигнатите резултати и изминатия професионален път. Учителят може да идентифицира проблеми, свързани с преподавателската си практика и да си постави цели за подобрене и продължаващо обучение.

- *Оценъчна* – дава възможност както за самооценка на постиженията и проблемите от самия учител, така и за обективно оценяване на неговите качества в процеса на продължаващо учене и работа от ръководството, бъдещия работодател или от външните експерти.

- *Развиваща* – насочена към професионално усъвършенстване и кариерно развитие чрез определянето на конкретни, измерими, осъществими цели и приоритети за професионално развитие и усъвършенстване. Професионалното портфолио създава перспектива - въз основа на осмисляне на постигнатото учителът има възможност за непрекъснато развитие и усъвършенстване.

- *Селективна* – може да се използва като един от инструментите при подбор за конкретно преподавателско място. В този случай портфолиото не замества, а допълва другите методи за подбор – по документи, интервю, тест и др. [7], [17], [14].

Ако погледнем на портфолиото от методологическа гледна точка, трябва да отчетем, че е необходимо не само да запазим дадена информация, но и да поставим обекта в съответния за него контекст. Това означава, че всеки един артефакт в портфолиото трябва да е придружен от документиране, което включва информация за контекста, целта, предназначението, резултата, и най-вече, реалния напредък в професионалната дейност.

Разработването на портфолиото е процес, който включва една или повече фази, свързани с проектиране, структуриране и представяне на документи, оценяване и преразглеждане на материалите. Дейността по създаване и поддържане на преподавателско портфолио води до перманентна оценка и преоценка на учебната работа, до своевременни промени за подобряване качеството и ефективността на педагогическия труд. Могат да се добавят или изваждат компоненти (документи), в зависимост от спецификата на учебния предмет, целите на учебния процес и спецификата на подготовката по конкретната специалност.

В Наредба 12 е уточнено, че създаването на професионално портфолио на педагогическите специалисти е процес на събиране, съставяне, съхраняване и представяне на постигнати резултати. Професионалното портфолио включва разработени материали, които доказват:

1. Активно участие в реализиране на политиката на институцията;
2. Постигнатите резултати с децата и учениците в образователния процес;
3. Динамиката на професионалните изяви както лични, така и на децата и учениците, с които работи;
4. Професионалното усъвършенстване и кариерното израстване

Портфолиото може да се разглежда по-скоро като концепция, отколкото просто като папка с документация. Повечето учители заявяват, че усещат притеснение в началото за кратко време, защото никога не са подготвяли портфолио преди. Изследванията констатира, обръкване на учителите по отношение на обхвата, естеството и съдържанието на професионалното портфолио, когато липсват указания, ясна структура и примери [4:107], [6].

В Чл. 67. (1) от наредбата е посочено, че професионалното портфолио на педагогическите специалисти съдържа:

1. **Общи данни;**
2. **Документи** за практическото приложение на усвоените знания и придобитите умения;
3. **Доказателства за постиженията;**

4. **Материали**, утвърждаващи професионалното израстване;
5. **Обосновка за избор на познавателна книжка, учебник и учебни помагала**;
6. Материали от участие в **конференции, конкурси и семинари**;
7. Списък на **лични творби**;
8. **Взаимодействието с участниците в образователния процес**, с други заинтересовани страни и др.;
9. Съдържа информация за **приноса за подобряване на материално-техническите условия**, в които работи.

Това са елементи, които трябва да бъдат включени в портфолиото. **Неговата структура** е обусловена от вида на портфолиото и преценката на педагогическите колективи. Предвидено е то да бъде използвано като инструментариум, при атестиране (**чл. 66. т. 3**), за да бъде оценено по-обективно съответствието на професионалния профил на педагогическия специалист, с резултатите от реализираните дейности. Добре е в процеса на планиране на неговата структура и да бъдат отчитани, приетите в наредбата критерии за атестиране на учителя, както и приетите от училището критерии за диференцирано заплащане на труда на педагогическите специалисти.

Всяко едно портфолио започва с **титулна страница**, в която са отразени основни данни за учителя и образователната институция, последвана от **съдържание** на разделите. Възможно е учителят да представи и **резюме**, в което е посочена целта на разработване на портфолиото, основните рубрики с материали, документи и резултатите от анализи, философия на преподаване, изведени перспективи за развитие. Посочва се и периодът от професионалната дейност на учителя, който е представен чрез портфолиото.

1. Общи данни

В този раздел се представят лични данни на учителя, образование (*образователно-квалификационни степени и квалификация*), заемани длъжности в училището, учебни предмети, по които преподава и класовете, в които работи, педагогически стаж, допълнителни квалификации (*професионално-квалификационна степен, специализации, участие в други организационни форми на обучение*).

В приложение може да бъде представен Европейски формат на автобиография. Europass включва 5 документа: *автобиография, езиков паспорт, сертификати, приложение към дипломата, осъществена мобилност на учителя по образователни програми*. В този вид автобиография е необходимо учителят да включи миналия си трудов опит, включително препоръки, становища, участия в експертни комисии или други документи. Посочват се служебен адрес и форми за осъществяване на контакт.

2. Постигания от управлението и преподаването

2.1. Документи за практическото приложение на усвоените знания и придобитите умения. Могат да бъдат отразени добри практики и нововъведения; постигнати резултати на ниво управление на образователния процес; участие в програми, проекти, материали с резултатите от обучението на учениците и формираните компетентности, контролен анализ на знанията и резултати от срочен и годишен успех, участие и класиране на олимпиади, състезания и конкурси, резултати от държавни зрелостни изпити и др.

2.2. Доказателства за постиженията, отразяващи успехите – лични, на институцията, на децата и учениците, с които работи: дипломи за постижения; награди; грамоти; благодарствени писма; препоръки и др., насочени към утвърждаване на авторитета и професионалното самочувствие.

3. Педагогически компетентности. Материали от методическата дейност, утвърждаващи професионалното израстване, проследяващи динамиката на личностното развитие, резултати от педагогическата и методическата дейност. В този раздел от учителя се очаква да впише информация за: планиране, преподаване, управление, мониторинг и контрол на класа/групата в процеса на обучение, самооценка анна стила на преподаване, оценки от външно оценяване на педагогическите умения и др. [10], [18].

3.1. Планиране на образователния процес

В този параграф може да бъдат приложени разработени учебни програми по СИП или ЗИП, разработки на планове от проведени педагогически ситуации или уроци, планиране на дейности в методическото обединение и др.. Учителят може да представи планове за индивидуална и групва дейност, свързани с обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие на децата или учениците, индивидуална работа за оценяване на потребностите и превенция на обучителните трудности и др. Материали свързани с представяне и оценяване на уменията за целеполагане, диференциране на учебното съдържание, мотивиране на учениците, контролно-оценъчните и др. [10].

В представените планове и разпределения, учителят е добре да посочи планирани иновативни методи за преподаване/диагностика и оценяване на резултатите на децата/учениците, модели на позитивно възпитание, използването на инструментариум за формиране на комуникативни умения, умения за учене, критично и конструктивно мислене, за ефективно търсене, извличане, подбор и преценка на полезността на информация от различни източници. При планиране на посочените дейности учителите биха могли да използват разработени методики за изследване и диагностика на децата и учениците, като подберат инструментариум, който може да бъде прилаган от педагози или да планират взаимодействие с други специалисти.

3.2. Организация и управление на образователния процес

В едноименния раздел от атестационната карта е предвидено учителят да представя обосновка за избор на учебници, познавателна книжка и учебни помагала. При нея се отчитат изискванията на Наредба № 6 от 30.11. 2015 г., с която се определя държавния образователен стандарт по чл. 22, ал. 2, т. 13 от Закона за предучилищното и училищното образование [13]. При обосновката могат да бъдат приложени следните критерии: съответствие на учебника с учебната програма по дисциплината за съответния клас за конкретната учебна година; мерки предприети от учителя, ако е възникнало несъответствие; доколко сполучливо е извършен подборът на учебната информация, включени ли са основните положения на науката, както и новите знания в съответната област; верни ли са даваните в учебника знания; доколко по обем и съдържание учебникът е достъпен за учениците от съответната възраст, за които е предназначен; какви източници на учебна информация са включени в него (текст, нагледен материал и др.); осъществени ли са в учебника междупредметни връзки; съществуват ли предпоставки за развитие на ключови умения у учениците; има ли проблемно изложение на учебния материал; представени ли са в учебника достатъчно материали за самооценка, контрол и проверка на резултатите от учебната дейност на учениците; достъпни ли са стилът и езикът на текстовия материал в учебника, какво е техническото и полиграфическото оформление и др.

При самооценка на организацията и управлението на образователния процес могат да бъдат включени материали, свързани с осигуряване на **позитивен организационен климат и сътрудничество** в класа или групата като:

- примери за осигурена безопасна и благоприятна обща и допълнителна подкрепа на деца и ученици от уязвими социални групи, със слаби резултати, със специални образователни потребности, с изявени дарби;

- примери за методи и техники за насърчаване на самооценката и самоконтрола и самостоятелното учене, развитие на техните потребности, способности и интереси;

- примери за екипна работа и подкрепа на учениците, изведени правила за общуване и организиране на живота в паралелката или групата, модел за разрешаване на спорове, чрез посредничество и превенция на агресията, методи и техники за управление на тези процеси, на материали и резултати от дейността на учениците и децата и др.;

- Примери за приложение на иновативни методи за преподаване; за материали, които учителите разработват (презентации, брошури); за дейности, които са организирали и др..

3.3. Оценяване напредъка на деца/ученици

Методи и техники за оценяване на напредъка на децата или учениците. Използване

на подходящи средства за диагностика/проверка и оценка на постигнатите резултати на децата и учениците за отчитане на напредъка им. Примери за методи и техники за писмено, устно и практическо оценяване на постиженията на учениците: разработени писмени тестове, портфолио по тема от учебното съдържание; учебни проекти, и др., бланки за отчитане на резултатите.

Могат да бъдат представени материали, които отразяват обща и допълнителна подкрепа на личностно развитие на децата или учениците – инструменти и резултати от оценка на училищна готовност, потребности, интереси, способности, умения за учене, развитие на критично мислене, работа с информационни ресурси, примери за насърчаване на самооценката - методи и техники за самооценка, индивидуално портфолио на ученика и др.

3.4. Управление на групата/класа

В този раздел учителят може да включи примери за: методи и техники за наблюдение и контрол на дейностите в класа или групата, с което поддържа необходимата позитивна дисциплина и работна атмосфера; методи и техники за мотивиране и активно участие на децата или на учениците в образователна дейност; примери за обобщаване на постигнатите резултати; развитие на училищната култура и среда, примери за реализирани класни и извънкласни дейности по гражданско, интеркултурно и здравно образование и др.

4. Професионално и личностно развитите (лично творчество)

4.1. Материали от участие в конференции, конкурси и семинари - доклади от конференции; статии; реферати; разработки, представени в методическото обединение; есета; анализи на дейността; видеозаписи, методически материали, създадени от учителя и др.;

4.2. Списък на лични творби – книги, картини, графики, спортни постижения и др., справка за участие в проекти и научноизследователски дейности, експертни групи и др..

5. Взаимодействие с участниците в образователния процес и други заинтересовани страни. В този раздел учителят би могъл да представи примери за участие във формирането на образователни политики, в изпълнението на дейности за приложението им, примери за участие в разработването на стратегията за развитие на училището, при разработване на планове и изпълнението на конкретни дейности и задачи. Могат да бъдат представени добри практики, материали от работа по образователни проекти, резултати от взаимодействие със заинтересованите страни, примери за осъществена методическа и организационна подкрепа на млади или новоназначени учители/възпитатели, наставнически функции по отношение на стажант-учители.

В този раздел могат да бъдат включени материали свързани с взаимодействие с родителите в различни аспекти: развитие на техните възпитателни умения, подкрепа на децата в процеса на учене, комуникация, съвместно взимане на решения, доброволчество и др.

6. Принос за подобряване на материално-техническите условия, в които работи

Описват се дейности и се прилагат материали, които разкриват приноса на учителя за развитие на методическите средства и материално-технически условия в класната стая, училището в резултата на професионалната му дейност, организиране на доброволчество, дарения, работа по образователни проекти и др.

В приложения авторът може да включва всяка друга информация, която има отношение към предоставената в портфолиото.

Най-важният за портфолиото процес, който протича именно по време на документирането: това е процесът “рефлексия”. Учителят оценява собствените си професионални умения, осмисля цели за личностно и професионално развитие преценява необходимостта от повишаване на квалификацията, инициира и представя добри и иновативни практики и споделя наученото с колегите си.

При оценяване на портфолиото може да бъдат приложени следните критерии: актуалност на информацията; баланс на информацията; логическа свързаност между отделните компоненти на портфолиото, разкриваща връзката между представената практика и философия; обвързаността с институционалните стратегически приоритети и мисия; адекватни емпирични

доказателства и анализ; доказателства за авторефлексия и последващо подобряване на дейността; представяне на индивидуален стил и постижения и др..

Различни емпирични изследвания, насочени към приложение на професионалното портфолио на учителите установяват, че като следствие от изработването им и саморефлексията учителите са склонни да подобряват методите си на преподаване. Например, М. Doty установява, че при разработване на портфолио учителите постепенно преминават от центрирани към учителя стратегии на преподаване към ориентиран към ученика [6]. Според мнението на учителите областите, в които портфолиото е допринесло да подобрят своите умения, са свързани със стратегиите за учене и дизайна на учебното съдържание. Н. Smits посочва, че тъй като професионалното портфолио позволява на учителя да демонстрират своята преподавателска компетентност, представените доказателства за това, дават отражение върху развитието им и израстването в професията [16].

При анализ на изследвания върху възприятията на учителите за ролята на професионалното портфолио може да бъде обобщено, че, въпреки че те изразяват своето притеснение по отношение на съдържанието, времето, което е необходимо за работа по своето портфолио, признават, че саморефлексията, свързана с тяхната преподавателска практика и приложение на класически и съвременни принципи и методи на преподаване и оценяване е важен аспект от работата и професионалното им развитие.

References:

1. Biggs J, Tang C. (2011). Teaching for quality learning at university. 4th ed. Maidenhead: SRHE & Open University Press.
2. Campbell, D. M., Cignetti, P. B., Melenzyer, B. J., Nettles, D. H., & Wyman, R. M. (2004). How to develop a professional portfolio: A manual for teachers (3rd ed.). Boston: Allyn and Bacon.
3. Cushnian, K. (1999). Educators making portfolios. Phi Delta Kappan, 80.
4. Darling, L. F. (2001). Portfolio as practice: The narratives of emerging teachers. Teaching and Teacher Education, 17.
5. Developing key competences at school in Europe.(2012) European Commission, EACEA — Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brussell.
6. Doty, M. H. (2001). A qualitative examination of teaching portfolios as a means of transmitting science education values and promoting reflective practice in novice teachers. Digital Dissertations (Publication number: 3014760).
7. Dzhermanova, E. Koleva, N., Stoyanova, M. (2011) Portfolio na uchitelya. Referativen obzor. Sofiya.NACID.
8. Harden R. M, Crosby J. (2000). The good teacher is more than a lecturer – The twelve roles of the teacher. Med Teach 22.
9. Key data on teachers and school leaders in Europe (2013) European Commission, EACEA — Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brussell.
10. Kolishev, N. (2016) Pedagogicheskite umeniuya na uchitelite. Teoretichni modeli. Sofiya.
11. Kozhuharova, P. (2014) Elektronnoto portfolio kato tehnologiya za ocenavane na studentite. Peta nacionalna konferenciya po elektronno obuchenie, Ruse.
12. McLean M. (2010). Scholarship, publication and career advancement in the health professions education: Guide Supplement 43.1 – Viewpoint. Med Teach 32.
13. Naredba № 12 ot 01.09.2016 г. za statute I profesionalnoto razvitie na pedagogicheskite specialisti, Obn. DV, br. 75. ot 27. 09. 2016, v sila ot 27.09.2016.
14. Penkova, R., Mitkova, D, Zahariev, Z. i dr. (2013) Portfolioto v obrazovaniето. Filosofiya, harakteristika, struktura, vidove. V: Uchebno pomagalo za obuchenie na pedagogicheski specialisti, zaemashti nova za sistemata na narodnata prosveta dlazhnost. Modul 1, Sofiya.
15. Sandars J. (2009). How we developed a role-based portfolio for teachers' professional development. University of Helsinki, Finland.

16. Smits, H., Wang, H. C., Towers, J., Crichton, S., Field, J., Tarr, P. (2005). Deepening understanding of inquiry teaching and learning with e-portfolios in a teacher preparation program. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 3i(3). Retrieved August 16, 2009, from <http://www.cjlt.ca/index.php/cjlt/article/view/98/92>.
17. Storey, L., & Haigh, C. (2002). Portfolios in professional practice. *Nurse Education in Practice*, 2(1).
18. Vacov, S. (2016) Imperativat na kompetentnostniya podhod. Veliko Tarnovo.
19. Wolf, K., & Dietz, M. (1998). Teaching portfolios: Purposes and possibilities. *Teacher Education Quarterly*, 25.

*Assoc. Prof. Penka Kozhuharova
Department of Pedagogy and Management of Education
At Konstantin Preslavsky – University of Shumen
p.kozhuharova@shu.bg*